

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2004. gada 26. martā

Lietā Nr. 2003-22-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Andrejs Lepse, Romāns Apsītis, Ilma Čepāne, Juris Jelāgins un Gunārs Kūtris

pēc Valsts cilvēktiesību biroja pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 8. punktu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2004. gada 2. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par likuma „Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 17. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 109. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1995. gada 2. novembrī pieņēma likumu „Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” (turpmāk – Negadījumu apdrošināšanas likums), kas stājās spēkā 1997. gada 1. janvārī. Šajā likumā noteikta kārtība, kādā organizē obligāto apdrošināšanu pret

nelaiimes gadījumiem darbā un arodslimībām, kā arī tas, kā tiek veidoti un izlietoti apdrošināšanas līdzekļi. Bez tam paredzētas apdrošināto personu un apdrošināšanas institūciju tiesības un pienākumi, kā arī atbildība par šā likuma pārkāpšanu.

Apdrošinātajai personai, kura cietusi nelaiimes gadījumā darbā vai saslimusi ar arodslimību un kurai iestājies apdrošināšanas gadījums, ir tiesības saņemt likumā noteikto apdrošināšanas atlīdzību. Tajā ietvertas naudas izmaksas (*slimības pabalsts, atlīdzība par darbspēju zaudējumu, vienreizējs pabalsts likumā noteiktajos gadījumos un papildu izdevumu kompensācija*) un pakalpojumu sniegšana apdrošinātajai personai (*ārstēšana, aprūpe un medicīniskā rehabilitācija, pārkvalifikācija*), kā arī naudas izmaksas trešajai personai (*atlīdzība par apgādnieka zaudējumu darbnespējīgajiem apdrošinātās personas ģimenes locekļiem, kas bijuši tās apgādībā, un apdrošinātās personas apbedīšanas pabalsts*).

Negadījumu apdrošināšanas likuma 17. panta piektajā un sestajā daļā ietverti gadījumi, kuriem iestājoties apdrošinātā persona zaudē tiesības uz apdrošināšanas atlīdzību. Šā panta piektajā daļā noteikts: „Ja persona, kurai pienākas atlīdzība par darbspēju zaudējumu, atrodas brīvības atņemšanas vietā, tā zaudē tiesības uz atlīdzības izmaksu par brīvības atņemšanas vietā pavadāmo laiku” (turpmāk – apstrīdētā norma).

2. Pieteikuma iesniedzējs – Valsts cilvēktiesību birojs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 109. pantam. Tā neatbilstot arī Eiropas sociālās politikas principiem, jo atkarībā no personas invaliditātes cēloņa paredz atšķirīgu attieksmi pret invalīdiem.

Ja personas invaliditātes cēlonis ir iedzimtība vai vispārēja saslimšana, tad saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām” tai izmaksā invaliditātes pensiju. Arī tad, ja persona atrodas brīvības atņemšanas vietā, invaliditātes pensija tiek izmaksāta. Savukārt, ja personas invaliditātes cēlonis ir darba negadījums vai

saslimšana ar arodslimību, tad, pamatojoties uz Negadījumu apdrošināšanas likumu, tai izmaksā atlīdzību par darbspēju zaudējumu. Taču saskaņā ar apstrīdēto normu personai, kura atrodas brīvības atņemšanas vietā, šo atlīdzību neizmaksā.

Tādējādi esot paredzēta atšķirīga attieksme pret divām personu grupām. Tam neesot objektīva un saprātīga pamata, jo abu grupu personas esot invalīdi un gan vieniem, gan otriem esot veiktas obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas un iestājies apdrošināšanas gadījums.

Invaliditātes dēļ šīs personas nespējot nopelnīt sev nepieciešamos līdzekļus arī cietuma piedāvātajos darbos. It īpaši tas attiecas uz atklāta tipa cietumu. Neraugoties uz to, ka šīm personām saglabājas invaliditāte, tām esot liegts sociālais nodrošinājums.

Pieteikuma iesniedzējs nepiekrīt Saeimas viedoklim par to, ka atšķirīgai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats. Pirmkārt, sociālās apdrošināšanas izmaksu apturēšana, ja persona atrodas pilnā valsts apgādībā, esot nepamatota. Turpretī sociālās palīdzības sistēmā izmaksu apturēšana esot saprotama un pieļaujama. Otrkārt, apdrošināšanai pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām iemaksas veicot tikai darba devējs, bet invaliditātes apdrošināšanai – gan darba devējs, gan darbinieks. Tas esot darba devēja pienākums – rūpēties par saviem darbiniekiem, būt atbildīgam par viņu veselību un drošību darbā. Tāpēc arī tikai darba devējs veic apdrošināšanas iemaksas darba negadījumu speciālajā budžetā.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – Saeima – nepiekrīt pieteikuma iesniedzēja viedoklim.

Saeima atzīmē, ka personas atrašanās brīvības atņemšanas vietā uzskatāma par personas atrašanos pilnā valsts apgādībā. Latvijas Sodurisko izpildes kodeksa (turpmāk – Kodekss) 77. pantā noteikts, ka notiesātie saņem uzturu, kas nodrošina normālu organisma dzīvības funkciju norisi. Notiesātie, kuri

sodu izcieš slēgtajos un daļēji slēgtajos cietumos soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, tiekot apgādāti ar apģērbu un apaviem. Kodeksa 78. pants garantējot ar brīvības atņemšanu notiesātajiem un apcietinātajiem medicīnisko palīdzību Ministru kabineta noteiktajā apjomā un kārtībā. Līdz ar to apstrīdētās normas mērķis esot novērst divkāršu valsts aprūpi ieslodzītajām personām, kuras jau ir pilnā valsts apgādībā, proti, noteiktā apmērā saņemt sociālo nodrošinājumu brīvības atņemšanas iestādēs. Tādējādi esot izpildīts Satversmes 109. pants.

Saeima vērš uzmanību uz to, ka sociālās apdrošināšanas sistēmā paredzētas atšķirības starp invaliditātes apdrošināšanu un apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām. Invaliditātes apdrošināšanai iemaksas veicot gan darba devējs, gan darba ņēmējs. Savukārt apdrošināšanai pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām iemaksas veicot tikai darba devējs. Tāpēc atšķirīga esot arī minētajos apdrošināšanas veidos sniegto pakalpojumu aprēķināšanas un izmaksāšanas kārtība.

Atbilstoši Kodeksa 9. pantam esot pieļaujams notiesātajiem noteikt tiesību ierobežojumus. Tādēļ Saeima nesaskata apstrīdētās normas pretrunu ar Satversmes 91. un 109. pantu.

4. Ieslodzījuma vietu pārvalde nesniedza jēdziena „pilna valsts apgādība” skaidrojumu vai saturu, jo nevienā normatīvajā aktā tāds neesot ietverts. Tāpat kā Saeima, pārvalde atzīmē, ka Kodeksā un uz tā pamata izdotajos Ministru kabineta noteikumos notiesātajiem esot paredzētas vairākas garantijas, piemēram, bezmaksas ēdināšana, komunālie pakalpojumi, veselības aprūpe u.tml. Atklāta tipa cietumos šīs garantijas esot mazākas, piemēram, tajos notiesātie valkā personisko apģērbu.

Normatīvajos aktos neesot paredzēta invalīdu sociālā aprūpe brīvības atņemšanas vietā, un šai vajadzībai arī neesot piešķirts finansējums.

5. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra (turpmāk – VSAA) vēstulē Satversmes tiesai norāda, ka persona, atrodoties brīvības atņemšanas vietā, nesaņem šādus maksājumus: atlīdzību par darbspēju zaudējumu sakarā ar nelaimes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību, slimības, maternitātes, apbedīšanas, bezdarbnieka pabalstus, kā arī regulāri izmaksājamais valsts sociālais pabalsts, piemēram, ģimenes valsts pabalsts, bērna kopšanas pabalsts, bērna piedzimšanas pabalsts u.c. Valsts pensiju izmaksa netiekot pārtraukta.

Ja persona, atrodoties brīvības atņemšanas vietā, cieš darba negadījumā, atlīdzība par darbspēju zaudējumu netiek piešķirta, kamēr to neatbrīvo no ieslodzījuma.

VSAA ir atbalstījusi Labklājības ministrijas priekšlikumu par apstrīdētās normas izslēgšanu no Negadījumu apdrošināšanas likuma.

6. Labklājības ministrija uzsver, ka iemesls apstrīdētās normas iekļaušanai likumā bijis arī tas, ka personas atrašanās brīvības atņemšanas iestādēs nozīmē personas atrašanos pilnā valsts apgādībā. Atbildot uz Satversmes tiesas jautājumiem, ministrija atzīmē, ka PSRS pastāvēšanas laikā notiesātajiem visu veidu pensiju (pabalstu) izmaksa tika pārtraukta. Tikai pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma pensijas (pabalsta) izmaksa tikusi atjaunota ar pieprasījuma iesniegšanas dienu.

Secinājumu daļa

7. Satversmes 109. pantā ikvienam ir paredzētas tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos. Ar sociālo nodrošinājumu saprotami dažādi sociālās drošības

pasākumi, tostarp sociālā apdrošināšana un sociālā palīdzība, kam jākalpo arī invalīdu īpašo vajadzību apmierināšanai un viņu iesaistīšanai sabiedrības dzīvē.

Tiesību uz sociālo apdrošināšanu saturu un to īstenošanas kārtību Latvijā nosaka vairāki likumi, vispirms jau likums „Par valsts sociālo apdrošināšanu”, kā arī speciālie likumi par atsevišķiem sociālās apdrošināšanas veidiem. Sociālās apdrošināšanas sistēmā ir ietverta apdrošināšana gan invaliditātes gadījumam, gan nelaiemes gadījumam darbā vai saslimšanai ar arodslimību.

Likuma „Par invalīdu medicīnisko un sociālo aizsardzību” 5. pants noteic, ka invaliditāte ir „ilgstošs vai nepārejošs ar vecuma pārmaiņām cilvēka organismā nesaistīts fizisko vai psihisko spēju ierobežojums, kas apgrūtina personas integrāciju sabiedrībā, pilnīgi atņem vai daļēji ierobežo tās spēju strādāt un sevi apkopt”. Invalīds ir tāda persona, kurai ir noteikta invaliditāte.

Saskaņā ar likuma „Par valsts pensijām” 14. panta pirmo daļu pirms vecuma pensijas piešķiršanai noteiktā vecuma sasniegšanas personai ir tiesības uz invaliditātes pensiju, ja tā ir apdrošināta šim apdrošināšanas veidam, apdrošināšanas stāžs nav mazāks par trim gadiem un persona atzīta par invalīdu.

Savukārt, ja personas invaliditātes cēlonis ir nelaiemes gadījums darbā vai saslimšana ar arodslimību un apdrošināšanas gadījums iestājies līdz 1997. gada 1. janvārim, tad personai piešķir un izmaksā apdrošināšanas atlīdzību saskaņā ar Negadījumu apdrošināšanas likumu. Pastāvot šādiem nosacījumiem, likums neprasa, lai personai būtu noteikts apdrošināšanas stāžs vai lai tā būtu atzīta par invalīdu, jo atlīdzību par darbspēju zaudējumu piešķir arī personām, kurām nenosaka invaliditāti. Turklāt atlīdzība par darbspēju zaudējumu tiek aprēķināta citādi nekā invaliditātes pensija un, atšķirībā no invaliditātes apdrošināšanas, darba negadījumu apdrošināšanas atlīdzībā ietverta ne tikai naudas izmaksa, bet arī tiesības saņemt pakalpojumus.

8. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma bez objektīva un saprātīga pamata iepriekšminēto apdrošināšanas veidu īstenošanā paredz atšķirīgu attieksmi. Tāpēc apstrīdētā norma esot pretrunā ar tiesiskās vienlīdzības principu.

Šis princips nostiprināts Satversmes 91. panta pirmajā teikumā un liedz valsts institūcijām izdot tādas tiesību normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-07-0103 secinājumu daļas 3. punktu*). Lai izvērtētu, vai apstrīdētā tiesību norma atbilst Satversmes 91. pantam saistībā ar Satversmes 109. pantu, jānoskaidro, vai:

- personas ir vienādos un salīdzināmos apstākļos;
- apstrīdētā tiesību norma paredz atšķirīgu attieksmi;
- atšķirīgajai attieksmei tiesību uz sociālo nodrošinājumu īstenošanā ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis, un vai ir ievērots samērīguma princips.

9. Lai noteiktu, vai personas, kuras saņem invaliditātes pensiju vai atlīdzību par darbspēju zaudējumu, ir vienādos un salīdzināmos apstākļos, nepieciešams atrast šīs personas vienojošo pazīmi.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka abas personas grupas – gan invaliditātes pensijas, gan atlīdzības par darbspēju zaudējumu saņēmēji – ir invalīdi, proti, tās ir personas, kurām noteikta invaliditāte.

Lai personai piešķirtu invaliditātes pensiju, tai jābūt atzītai par invalīdu. Savukārt atlīdzības par darbspēju zaudējumu piešķiršanai nepieciešams, lai personai noteiktu darbspēju zaudējumu procentos. Vienlaikus ar darbspēju zaudējumu šīm personām, ja to darbspēju zaudējums procentos atbilst likuma

„Par invalīdu medicīnisko un sociālo aizsardzību” 9. panta kritērijiem, nosaka arī invaliditāti.

Tādējādi vienādos un salīdzināmos apstākļos ir personas, kurām piešķirta invaliditātes pensija un atlīdzība par darbspēju zaudējumu un kuras atzītas par invalīdiem.

10. Apstrīdētā norma **paredz atšķirīgu attieksmi** pret abām personu grupām, jo prasa apturēt atlīdzības par darbspēju zaudējumu izmaksu personai par brīvības atņemšanas iestādē pavadāmo laiku. To neapstrīd arī Saeima, taču norāda, ka šādai atšķirīgai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats.

Nevar piekrist Saeimas apgalvojumam, ka ar apstrīdēto normu paredzētās atšķirīgas attieksmes objektīvais un saprātīgais pamats ir tas, ka iemaksas darba negadījumu apdrošināšanai veic tikai darba devējs. Satversmes tiesa uzskata, ka nav svarīgi, kas veic sociālās apdrošināšanas iemaksas. Lai personai būtu tiesības uz sociālās apdrošināšanas pakalpojumu, būtiski ir tas, ka iemaksas ir veiktas vai tādas bija jāveic (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta sprieduma lietā Nr. 2000–08–0109 secinājumu daļu*). Pamatots ir pieteikuma iesniedzēja viedoklis, ka šāda iemaksu veikšanas kārtība noteikta tādēļ, ka darba devējam ir jā rūpējas par saviem darbiniekiem, jābūt atbildīgam par viņu veselību un drošību darbā. Tas ir viens no Negadījumu apdrošināšanas likuma mērķiem – stimulēt darba apstākļu uzlabošanu tādējādi, ka iemaksas veic tikai darba devējs (*sk. Labklājības ministrijas Sociālo ziņojumu, 1997, 49. lpp. // http://www.lm.gov.lv/doc_upl/soczin_par1997_lat.pdf, 02.03.2004.*).

11. Viens no valsts sociālās apdrošināšanas pamatprincipiem ir solidaritāte starp sociālās apdrošināšanas iemaksu veicējiem un sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmējiem. Līdz ar to, ja darba ņēmējs ir apdrošināts kādam obligātās sociālās apdrošināšanas veidam, tad, iestājoties apdrošināšanas gadījumam, viņam ir tiesības uz attiecīgu nodrošinājumu (*sk.*

likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” 3. panta otrās daļas 1. punktu, 12. panta pirmo daļu, likuma „Par sociālo drošību” 5. panta otrās daļas 2. punktu). Neraugoties uz to, atlīdzības par darbaspēju zaudējumu izmaksa personām, kuras atrodas brīvības atņemšanas vietā, tiek apturēta, bet invaliditātes pensijas izmaksa arī brīvības atņemšanas vietā turpinās.

Kodeksa astotajā nodaļā reglamentēta personu nodarbinātība brīvības atņemšanas iestādes uzņēmumā. Tā 55. panta otrā daļa noteic, ka „darba devēji, kas nodarbina notiesātos, veic sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas par katru darba ņēmēju, kā arī iemaksā budžetā no darba ņēmēja atalgojuma (izpeļņas) ieturētās sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas daļu un ieturēto iedzīvotāju ienākuma nodokli”. Savukārt apstrīdētā norma ieslodzītajiem, kas ir apdrošināti pret nelaimes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību, liedz saņemt kompensāciju, ja iestājies apdrošināšanas gadījums.

Turpretī Eiropas Padomes Ministru komitejas 1987. gada 12. februāra rekomendācijas Nr. R(87)3 „Eiropas ieslodzījuma vietu noteikumi” pielikuma 73. punkta 2. apakšpunkts prasa, lai darba negadījuma vai saslimšanas ar arodslimību gadījumā ieslodzītajiem izmaksātu kompensāciju (*saskaņā ar Negadījumu apdrošināšanas likumu – apdrošināšanas atlīdzību*) neatkarīgi no tā, vai personai ir noteikta invaliditāte. Nosacījumi šādas kompensācijas izmaksai nedrīkst būt nelabvēlīgāki par tiem, kādus likums noteicis brīvībā esošajiem nodarbinātajiem.

Turklāt, izstrādājot apstrīdēto normu, nav ņemti vērā arī citi starptautiskie tiesību akti par invalīdu tiesību aizsardzību. Tā 1993. gada 20. decembrī ANO Ģenerālā Asambleja pieņēma rezolūciju Nr. 48/96, ar kuru apstiprināja Paraugnoteikumus par vienlīdzīgām iespējām invalīdiem (turpmāk – Paraugnoteikumi). Šie noteikumi valstīm ir rekomendējoši, lai gan atsevišķas to normas var būt arī juridiski saistošas kā starptautisko paražu tiesību normas (*sk. ievada 14. punktu*). Šo Paraugnoteikumu 8. noteikuma 2. punkts prasa nodrošināt, lai sociālās palīdzības un sociālās apdrošināšanas, un tamlīdzīgas

atbalsta sistēmas neignorētu invalīdu tiesības un intereses, kā arī nediskriminētu tos.

12. Nevar piekrist Saeimas viedoklim, ka apstrīdētās normas mērķis ir novērst divkāršu valsts aprūpi ieslodzītajām personām.

12.1. Paraugnoteikumu 8. noteikums liek invalīdiem nodrošināt materiālo palīdzību, kamēr tiem saglabājas invaliditāte. Valstīm ir jāņem vērā ar invaliditāti saistītie izdevumi, kas rodas invalīdiem un viņu ģimenēm. Turklāt invalīdiem jānodrošina rehabilitācija, sniedzot medicīnisko palīdzību un veicot citus pasākumus, ar kuriem varētu panākt optimālu fizisko, intelektuālo, psihisko un sociālo stāvokli.

Kā vēstulē Satversmes tiesai skaidro Ieslodzījuma vietu pārvalde, Latvijā nevienā normatīvajā aktā nav paredzēta ieslodzīto invalīdu sociālā aprūpe un šai vajadzībai neesot arī paredzēti finanšu līdzekļi. No lietas materiāliem izriet, ka invalīdiem brīvības atņemšanas vietās netiek garantēta pilnvērtīga medicīniskā aprūpe un tādējādi netiek nodrošinātas to īpašās vajadzības. Uz to norāda arī Vecumnieku atklātā tipa cietuma administrācijas vairākkārtējie lūgumi VSAA izskatīt iespēju izmaksāt atlīdzību par darbspēju zaudējumu kādai personai, kura ir trešās grupas invalīde un atrodas šajā cietumā. Tur neesot iespējams sniegt specializētu medicīnisko palīdzību, tādējādi arī nevarot novērst invaliditāti un tās radītās sekas, kā arī mazināt invaliditātes progresēšanu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas Pirmā departamenta galīgajā lēmumā „Par lietas pieņemšanu izskatīšanai lietā „Mihails Farbtuhs pret Latviju”” (Nr. 4672/02) konstatēts, ka Latvijas cietumi nav spējīgi uzņemt cilvēkus ar fiziskiem vai garīgiem trūkumiem. Tajos nav pietiekami kvalificēta personāla, nedz arī nepieciešamā speciālā aprīkojuma, kas atbilstu Eiropas Padomes

Ministru komitejas rekomendācijai Nr. R (98)7 „Par veselības aprūpes ētiskajiem un organizatoriskajiem aspektiem ieslodzījuma vietā”.

Bez tam Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komiteja savā 2001. gada 22. novembra ziņojumā izteica bažas par Latvijas cietumu stāvokli, arī par ieslodzīto veselības aprūpi un nodrošināšanu ar medikamentiem. Cietuma veselības aprūpes dienesta darbinieki esot informējuši komiteju, ka, izņemot preparātus tuberkulozes ārstēšanai, citu medikamentu nepietiek un ieslodzītajiem nākas paļauties uz ģimenēm un draugiem (*sk. Report to the Latvian Government on the visit to Latvia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 24 January to 3 February 1999. Strasbourg, 22 November 2001., pp. 53 – 56 // <http://www.cpt.coe.int/documents/lva/2001-27-inf-eng.pdf>, 02.03.2004.*).

Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieks Dainis Lūks intervijā atzīst, ka galvenās cietumu sistēmas problēmas ir saistītas ar nodarbinātību, medicīnisko aprūpi un izglītību. Nav atrisināts jautājums par notiesāto apgādāšanu ar apģērbu. Ieslodzīto veselības stāvokļa ziņā situācija ir bēdīga. Pie tam pieaug HIV inficēto un ar tuberkulozes rezistentu formu saslimušo skaits. Tas savukārt rada pienākumu rūpēties par šīm personām. Lai gan Centrālcietuma slimnīca ir „katastrofālā stāvoklī”, izmantot citu ārstniecības iestāžu pakalpojumus ir apgrūtināši, jo sabiedrībai ir bīstama liela skaita ieslodzīto konvojēšana uz publiskajām medicīnas iestādēm. Liela problēma ir notiesāto nodarbinātība, kuras nepieciešamība vērtējama arī no tāda aspekta kā cietušo pieteikto civilprasību apmierināšana. Lai arī cietums nedrīkstētu būt peļņas avots, jāņem vērā arī tas, ka ar darbu nenodrošinātie ieslodzītie ir atkarīgi no naudas līdzekļiem, kurus var saņemt no brīvībā esošiem cilvēkiem. Līdz ar to aktuālāka kļūst mantiskā nevienlīdzība, kas rada sarežģījumus, piemēram, var veicināt noziegumu izdarīšanu cietumos, un organizētās noziedzības pārstāvjiem dod iespēju manipulēt ar citiem notiesātājiem [*sk.: Latvijas Vēstnesis, 27.01.2004, Nr. 13(2961)*].

12.2. Saeimas viedoklis, ka apstrīdētā norma novērš divkāršu valsts aprūpi, nav pamatots arī cita iemesla dēļ. VSAA vēstulē Satversmes tiesai atzīmē, ka personas pilnā valsts apgādībā esot ne tikai cietumā, bet arī no valsts budžeta līdzekļiem finansētās sociālās un veselības aprūpes iestādēs (*sk. lietas 2. sēj., 60. lpp.*). Personu uzturēšanās apmaksu tajās regulē Ministru kabineta 1995. gada 10. oktobra noteikumi Nr. 309 „Noteikumi par kārtību, kādā tiek apmaksāta personu uzturēšanās sociālās aprūpes iestādēs”. Tie citastarp paredz pensijas un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta ieskaitīšanu aprūpes iestādes kontā saskaņā ar noslēgtu līgumu. Tomēr nevienā normatīvajā aktā nav ietverta prasība arī šajā gadījumā izmaksas no darba negadījumu speciālā budžeta apturēt.

Tādējādi vienas ieslodzīto invalīdu grupas īpašās vajadzības paliek neapmierinātas, un tai netiek nodrošināta ne efektīva medicīniskā, ne pietiekama sociālā aprūpe, nedz arī finansiāls atbalsts zudušo ienākumu vietā. Turklāt apstrīdētās normas sasaiste ar personas atrašanos pilnā valsts apgādībā ir nepamatota.

13. Saskaņā ar Kodeksa 13. pantu brīvības atņemšanas sodu izpilda slēgtajā cietumā, daļēji slēgtajā cietumā, atklātajā cietumā, kā arī audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem. Ieslodzītajiem ar darbspēju zudumu ir grūti iesaistīties cietuma darbos un tādējādi gūt papildu ienākumus. Turklāt šīm personām ir apturēta atlīdzības par darbspēju zaudējumu izmaksa. Piemēram, Vecumnieku atklāta tipa cietumā ieslodzītie galvenokārt tiek nodarbināti lauksaimniecības produkcijas ražošanā, sezonas darbos. Šā cietuma administrācija skaidro, ka notiesātajiem pašiem par saviem līdzekļiem jāiegādājas apģērbs, apavi, medikamenti, kā arī jāsedz transporta izdevumi, dodoties uz medicīnas iestādēm un atvaļinājumā.

Jāņem vērā arī tas, ka Kodeksa 50.⁶ pants pieļauj, ka ar cietuma priekšnieka atļauju ieslodzītie var dzīvot ārpus atklātā tipa cietuma, proti,

personiskajās mājās vai privātajos (īrētajos) dzīvokļos kopā ar ģimeni teritorijā, kuru nosaka cietuma priekšnieks pēc saskaņošanas ar Ieslodzījuma vietu pārvaldi. Liedzot tiesības uz atlīdzību par darbspēju zaudējumu, invalīdiem faktiski tiek liegtas tiesības pilnvērtīgi izmantot atklātā tipa cietuma priekšrocības, bet tas ir pretrunā ar Kodeksa 4. pantā ietverto sodu izpildes pamatprincipu – notiesāto diskriminācijas aizliegumu.

14. 1993. gada 25. jūnija ANO Vīnes deklarācijas un Rīcības programmas otrās sadaļas 63. punktā akcentēts, ka visas cilvēka tiesības un brīvības ir universālas un tāpēc tās aptver arī invalīdus. Jebkura tieša diskriminācija vai negatīva diskriminējoša attieksme pret invalīdiem uzskatāma par viņu tiesību pārkāpumu. Apstrīdētā norma pārkāpj invalīdu tiesības. Tā ir pretrunā gan ar kriminālsodu izpildes, gan ar sociālās apdrošināšanas pamatprincipiem, kā arī ignorē vienas invalīdu grupas intereses.

Līdz ar to apstrīdētā norma, liedzot Satversmes 109. pantā garantētās tiesības uz sociālo nodrošinājumu, bez objektīva un saprātīga pamata paredz atšķirīgu attieksmi pret invalīdiem, kuri atrodas brīvības atņemšanas vietā. Tāpēc tā neatbilst arī Satversmes 91. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt likuma „Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” 17. panta piekto daļu par neatbilstošu

Latvijas Republikas Satversmes 91. un 109. pantam un spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Endziņš